

Orsós Jakab

UGARON HAGYOTT ÉLET

Az 1928-as tél olyan volt, mintha a telek összeházasodtak volna. Vakondtúrához hasonlítottak a hóval lepett gyep-tég-lás kunyhók Gilvánfa határában. A falutól messze, de a világtól el-zárva élte megszokott életét a tíz beás cigánycsalád. Tüzelőjük meg-szerzésére sem tudtak a néhány négyzetméteres kunyhóból kilépni. Csak a több napos éhség, szomjúság űzte őket, hogy a tíz körmük-kei elkaparják a havat a kunyhó kijárata elől. Egymásról szedték össze a ruhát, hogy néhány ember a faluba jusson valami élelemért. A pár ember, aki az otthon maradtok gönceibe bugyolálva indult élelemért, a másfél méteres hó tetején közelítette meg a falut. Né-hány faedényt a hónuk alatt szorongatva a faluban házról-házra jut-va próbálták élelemért elcserélni portékájukat; lisztet, krumplit, ká-posztát kaptak cserébe az edényekért. A családok létszáma szerint osztották el a gyér alamizsnát, mely csak arra volt elég, hogy élet-ben maradjanak. Másnap egy újabb csapat indult alamizsnáért. Nappalra be-becipeltek egy-egy fagyott fatuskót, melyből kín-ke-servel melencét, hőszőrű lapátot csináltak. Ez a 28-as tél nem csak a zordsága miatt maradt emlékezetes a cigányoknak, hanem azért is, mert ez volt a törvényileg előírt letelepedés éve. Azokat, akik e törvényt megszegték, a csendőrség visszatoloncolta születési helyük-re. A letelepedett cigányok a települést csak eltávozási engedéllyel hagyhatták el, a községi bírótól kellett 14 éves kortól engedélyt kér-

Eltávozási engedély

Alulírott igazolom, hogy Bogdán Vendel részére rokonlátogatás cél-jából engedélyezek 24 órai eltávozást Magyarmeckére.

Az eltávozás 1928. február 21 -én 0 órától február 22-én 14 óráig érvényes.

Gilvánfa, 1928. február 21.

Palkó Máté
bíró

Fenyvesi József 1928. március 16-án Gilvánfán (Baranya me-gyében) született. Születésének évében a magyar kormány törvényerejű rendelettel telepíti le a cigányokat, hogy elejét vegye az évszázados vándorlásnak. A rendelet úgy szövelt, hogy minden ci-gánycsaládot születési helyén kell letelepíteni. A helyi község veze-tőinek gondoskodni kell arról, hogy a cigánycsaládok a falutól tisz-tes távolságra ott kapjanak helyet, ahol ivóvíz van. A rendelet azt is előírta, hogy a községnek kell biztosítani a kunyhók építéséhez a fa-anyagot, szalmát. Mivel a cigányok ezeket a rendeleteket nem is-merték, így minden a község előljáróságának jó- vagy rosszindula-tán múlott.

A visszaemlékezések szerint mindenhol igyekeztek a cigányokat a község határának peremére szorítani. Így megnehezedett a gyere-kek iskolába járása, sőt a rossz idő beálltával ez lehetetlenné is vált. Fenyvesi József a család negyedik gyermeke, két fiú és egy lány mel-lett. Közülük a két fiú már nem él. A lánytestvér ma is él. Naca csak néhány hónapig ült az iskola padjában, mert túlkoros is volt, de a bagózást is olyan mértékben űzte, hogy a tanító úgy látta jobbnak, ha a Naca otthon marad. Gilvánfán először egy lepusztult gémes-kút közelében telepedtek le, melynek környékét valaha a község dísző, tehén és ló deleltetésére használta. Valamilyen okból egy másik helyet választottak az állatoknak, s a helyükre a tíz cigánycsa-ládot telepítették. Itt látta meg a napvilágot Fenyvesi József egy márciusi napon. A tíz családból álló törzs minden tagja meglátogatta az újszülöttet. A törzsben élő legidősebb asszony vezette le a szülést, s az odalátogatókat örömmel tájékoztatta, hogy az anya igazi cigány-asszonyként viselte el a szüléssel járó fájdalmakat.

Férje korai halála miatt az anyára maradt a négy gyermek ne-velése. Fenyvesi József így emlékszik vissza az édesanyjára:
- Nagyon szép asszony volt az anyám. Ősi tehetsége, ereje ak-kora volt, hogy értünk - gyerekeiért - a tíz körmével is eldöktorta vol-

na a megélhetésünkhöz a táplálékot. Naponta bejárt a faluba, hogy apró-cseprő munkákat vállaljon a magatehetetlen öregeknél: ta-paszott, tyúkólakat takarított, meg nagyon szépen tudott falat me-szelni, amiért szívesen adtak neki lisztet, krumplit vagy babot. Talán anyám volt a legelső kezdeményezője annak, hogy a többiek is hoz-záláltak a faluban valamilyen munkát keresni. Emlékszem, anyám néha magával vitt, de hamar rájött, hogy csak hátráltatott a mun-kájában. Még nagyon kicsi voltam, úgy négy-öt éves, a sivár tele-pünk után nekem a falu olyannak tűnt, mint egy elsőként látott mú-zeum. Ha anyám valamely portán dolgozott, úgy én az udvaron csak ámultam-bámultam a pajtában a vetőgépet, vagy a szeleltelő rostát, de a ládában, cserépbbe virító virágokat is. Az udvaron csi-pegető csirkéket, libákat, gyöngytyúkokat, mert négyévesen most láttam őket először. Az csak természetes, hogy szerettem volna meg-fogni, megsimogatni a tárgyakat, az állatokat. A bensőmben öröm, de büszkeség is lángolt, hogy én ezeket látom. Hazaérve a körém seregülő gyerekeknek mint valami mesét, mondtam el élményeimet. Ez idő tájt ősszel már iskolások lettek néhányan a tanyán, s ők csak-hamar, ha nem is újat, de nagyon jó állapotban lévő első osztályos könyveket hoztak magukkal. Még egyetlen betűt sem ismertek, csak a képekkel hengegtek. Csak messziről mutogatták, de feléjük köze-ledve elrejtőztek a kunyhókban, vagy a rongyos gúnyájuk alá dug-ták. Azért viselkedtek így, mert a tanítójuk szigorú verést ígért azok-nak, akik a könyvükre nem vigyáznak. Ezt onnét tudom, mert né-hány év múltán a tanítóm így figyelmeztetett bennünket, amikor az első osztályos könyvet a kezünkbe adta: - A könyvetekre úgy vigyáz-zatok, akár a szemetek világára.

Akad azért egy fiú, aki a kunyhójukba hívott, hogy a többiek-től elzárkózva megmutassa a könyvében a képeket. Vigyá-zott arra, hogy én hozzá ne érhessek csak bámuljam a színes képe-ket. A betűket ő sem ismerte, de azok minket nem is érdekeltek. Csak a képek, melyek már-már megszólaltak. Másnap alig vártam, hogy iskolás barátom hazaérkezzen a csodálatos könyvvel, melyben a képek annyira lekötöttek, és izgalomba hoztak, hogy az éhségem-ről is elfeledkeztem. Egy más világ képei voltak ezek.

Talán a tanító sajnálta, vagy a cigányasszony munkája puhí-totta meg a községben az emberek szívét, hogy aztán a falu-hoz jóval közelebbi helyet adtak át nekünk, ahol az előzőknél vala-mivel emberségesebb kunyhókat építettünk. Minden család a maga tehetségével, erejével készítette a hajlékát, melyben öten-nyolcan, néha tízen is éltek. A kunyhók belseje még megőrizte az ősi szoká-sokat: kívülről táplált tűzhely, bent egy durongokból készült priccs-szerű fekvőhely, a takaró egy-egy elnyítt kabát, vagy pokróc darab.

1935-ben rég várt vágyam teljesült, amikor anyám megfolto-zott, javítgatott ruhában iskolába indított a kunyhónk előtt gyüleke-ző fiukkal-lányokkal. valamit ettünk reggelenként, de napközben semmit, míg haza nem értünk, így a gyomrunk mindennap csak si-ttetett bennünket. Amekkora volt a várakozásom, olyan nagy volt a szomorúságom, mert az egy helyben való ülést, a szótlanságot ne-hezen viseltem el. Talán mentségemre volt az a lehetőség, hogy a palatábla mindkét felén rajzolgathattam. Olyannyira beletemetkez-tem, hogy sokszor nem is hallottam, mi történik körülöttem. Egy-egy ceruzacsonkot is sikerült a padok alól megszereznem; valamelyik magyar gyerek táskájából esett ki. Így már első osztályos koromban a palatáblán kívül irkalapra is próbálkoztam az első osztályos könyvből rajzolgatni. Majd később, amikor már rajzórák is voltak, az én rajzaimat hosszasan nézegette a tanító, de sokszor magával vitte az asztalhoz, s hol engem, hol meg a rajzot méricskélte. Nem tudtam, mi jár a fejében. Egyszer néhány rajzappal ajándékozott meg, és kért, hogy otthon is rajzolgassak. Szívesen tettem, mert so-ha nem voltam játékos, s így az otthoni napjaim nem voltak unal-masak. Csak a palavessző, meg a ceruza foglalt le, csak azok bir-tokában éreztem magam jól. A tűzhelyen talált faszéndarabkákat úgy második koromban fedeztem fel, de ezekkel a darabkákkal csak a kunyhónk falára, vagy ha éppen száraz volt a föld, a földre

rajzolgattam. Meg is gyűlt a bajom néha szegény anyámmal a fal kirkálása miatt, mert viszolygott a fekete színtől.

A vajdánkat a csendőrök jelölték, de jól, mert a törzs tagjai amindnyájan tisztelték. Magas, szikár ember volt a Józsi bácsi. Mindnyájan tartottunk tőle, mert szigorú nézésű ember volt. Mindenért ő felelt, mert a csendőrök csak az ő kunyhójába bújtak be, de úgy, hogy az egyik a kunyhón kívül maradt. A vajdának nagyon szép felesége volt, de gyerekük az nem volt. Korán meghalt a vajda, és a virasztását egy falusi hitvány ember arra akarta felhasználni, hogy elhagyjuk ezt a második települést, ahol már valamennyire már gyökeret kezdtünk eresztetni. A falusiak - bár lassan, kezdték felismerni, hogy nem vagyunk veszedelmes emberek. Minden munkát vállaltak az asszonyok meg a férfiak. Olyannyira, hogy a csendőröktől sem kellett félni, mert nem volt miért. Ha mégis akadt egy-két magáról megfélekedezett cigány, úgy azt akár ott helyben, de legtöbbször a bírónál jól elnászpángolták. Ma is kellene-a szigorúság, mert törvény nélkül a demokrácia zűrzavarrá válik.

Ha anyám nem szigorúan nevelt volna bennünket, mi is a semmiben tengődnénk. A vajda halálát három napig virasztották a felnőttek, mert olyannyira erős tél volt, hogy a föld havan centire megfagyott. Történt az utolsó napon, hogy a faluban felbéreltek egy mindent vállaló embert - mert ilyen akad mindenhol, hogy néhány liter borért bújjon a halott vajda felravatalozott priccse alá, és amikor este a cigányok a halott köré gyülekeztek megemelve a priccset. A vajda összekulcsolt kezei szétcsúsztak, mintha mozognának, s a gyászolók hanyatt-homlok kimenekültek a kunyhóból s rémülten kiabáltak. Az odaérkező két csendőr vetett véget a nagy felfordulásnak, mert a faluban értesültek a kegyetlen tréfáról.

Talán így akartak elriasztani bennünket a falutól, talán néhány embernek nem tetszett, hogy kezdenek emberszámba venni, talán annak a néhány embernek voltunk szálla a szemében, akik azt állították, hogy tolvajok vagyunk, hogy mi nem tudunk mást, csak henyélni. Ma is akadnak ilyenek, de egyre kevesebben. Talán soha nem fogy ki a fajtája, mert az emberi természet jó-rossz oldala újra-termelődik.

Alighogy az iskolából kivettem a lábam, szegény anyám elszegődött a faluba kanásznak. Ennek némi hagyománya volt a családban, mert az egyik bátyám már évek óta a közeli uradalomban juhászokodott. Anyám csakhamar rakatott az udvaron egy kemencét, mert a szolgálatunkért gabonát is kaptunk. A papír, a ceruza pásztorkodásom idején is mindig kéznél volt. Persze csak akkor rajzoltam, ha egy kis nyugvásom volt, mert az állatok sok gondot okoztak. Talán a jó meg a rossz úgy öröklődik az állatoknál, mint az embereknél. A nyugtalan anyadisznónak, nyugtalan malacai voltak. Nagyon sokszor az állatok terelgetése közben is a ceruza, papír volt a kezemben. Sokáig az állatok gazdái azt hitték, hogy valamit az állatokról jegyzek fel, de később mindent megtudtak...

Történt egyszer, hogy egy reggelen a kihajtásnál láttam az egyik ház falán pihelve egy nagyobb szárnyas rovar, - talán szitakötő volt. Gyorsan szerettem volna lerajzolni, de hol az utca egyik, hogy a másik oldalára repült, s én futottam utána a rajzlap-pal, a ceruzával. Az asszonyok nem láthatták a csodálatos állatot, s így azt hitték, hogy megzavarodtam. Talán egy fél órát is kergettem. Ha látok egy embert az utcán, ide-oda szaladgálni, én is hibbantnak hinném.

A tanítóm, Isten nyugosztalja! mindig érdeklődött a sorsom felől. Nagyon sokszor a zsebemből szedtem elő a rajzaimat, melyeket gondosan kisímitott és megnézett, majd visszaadta és biztató: - Csináld csak, Jóska fiam! - Hazudnék, ha azt mondanám, nem esett jól. Sokat segített.

A szomszéd falu, melynek lakói nagyon meg voltak elégedve a pásztorkodásommal, szerettek, mert megéreztek, hogy szeretem az állatokat. Szerettem is őket. Gyöngyán ezért röviddel a kanászkodásom után megkértem, hogy nem vállalnám-e a tehén-pásztorkodást. Ha valaki nem tudná, ez egy más mesterség, mert ezekkel az állatokkal másként kell bánni. Hát anyám is úgy látta, hogy a nagyobb keresetért - mert most már a bátyám árvaít is nekünk kellett eltartani - fogadjam el a tehének őrzését. Ha nem is iga-

zán, de a tehének mellett már kicsit nyugodtabban voltam, mert ha azok jól voltak terelve, úgy órákat elkerődztek a delelőn. Ilyenkor csak előkerőltek a rajzlapjaim és hason fekvő hol vázlatokat, hogy kisebb rajzokat tudtam csinálni. Boldog voltam, hogy most már az eléggé népes családot - ha nem is nagyon fényesen, de eltartom. Ezen a tanyán a családok nagy többsége a faluban tanult meg más-ként küzdeni a másként élésért.

Csakhamar néhány családdal kiléptünk a tanyából, egy valamivel jobb, de keményebb világba. Ebben az időben már eljutottam a vízfestékhez, meg a gyengébb ecsethez is. Szinte soha nem látott habzsolással csináltam a vízfestékes képeket, melyeket a zöld gyep-re terítettem, hogy előbb megszáradjanak.

Egy ilyen alkalommal meglepett a tanárom, aki elsőként látta kísérletemet a vízfestékekkel, ha lehet ezt festéknek mondani. Egymás után kapkodta fel a képeimet a gyepről, s pillanatok alatt szinte fel-falta a szemével a már rajzlapra készült képeket.

- Drága Józsikám! Józsikám, hát jól éreztem én, hogy neked arany kezű van! - kiáltott fel olyan örömmel, hogy elérzékenyültem, de nagyon boldog is voltam, mert örömet szereztem ennek az arany embernek. Nagyon szerettem... Ha ő nincsen ... hát elvesztem volna.

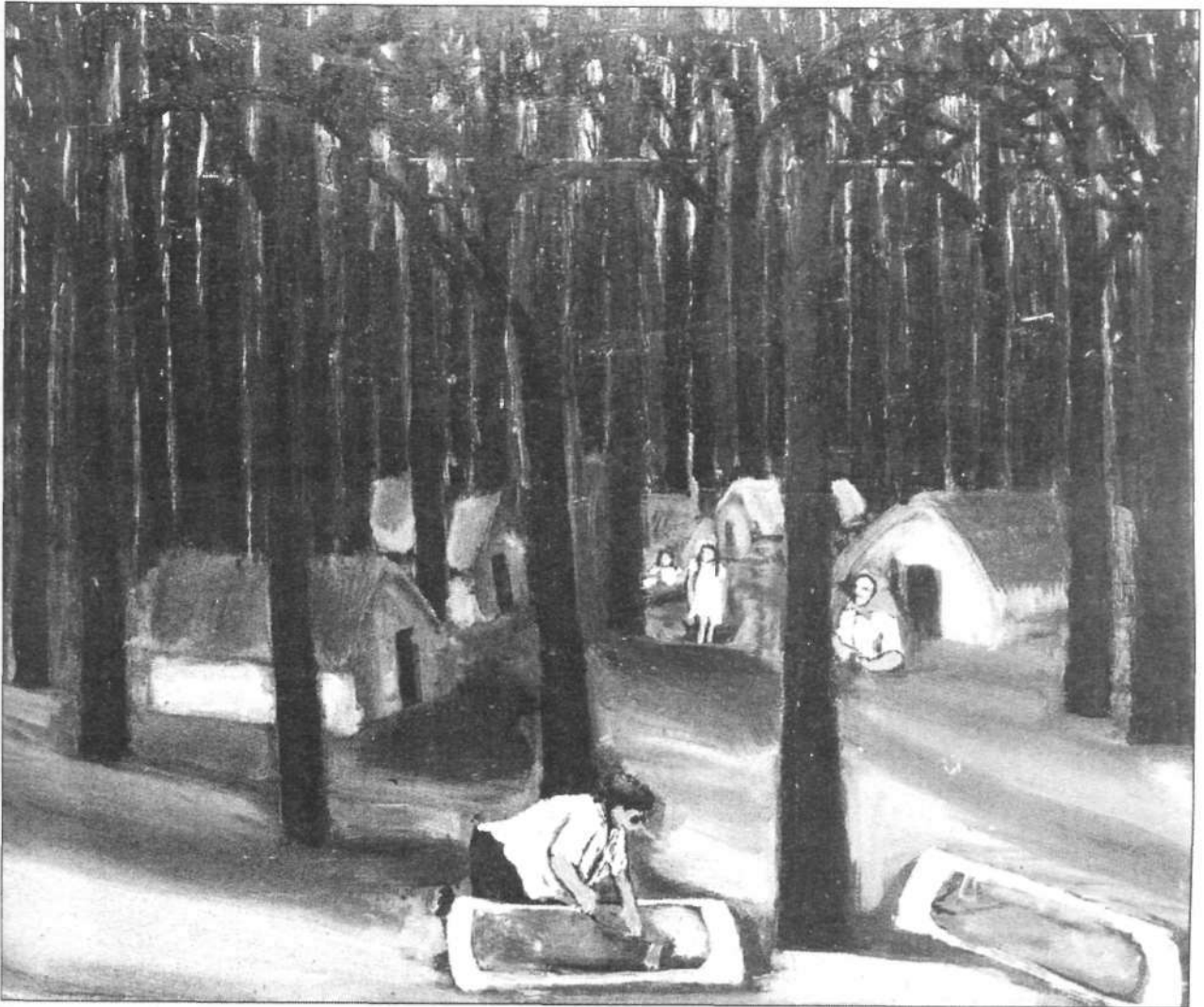
Krisztusnak eljött a feltámadás, hát az én katonáskodásom is megjött. A katonaság, az katonaság: megtörnek, megaláznak, hogyha eljön az óra, dühödtetben menetel a halálba. Ement három évem az életemből. Ne is beszéljünk róla, mert csak szenvedést okozott.

Ahogy onnét megszabadultam, a városban kerestem munkát, mert kíváncsi voltam is egy kicsikét a rajzaim miatt a város felé. Nagyon jó, de kemény munkát végeztem az útfenntartó vállalatnál. Szeretlek is engem, mert jó kétezi munkás voltam, de itt is, ha tehettem, az ebédidőmet is a festéssel töltöttem. Ennél a vállalatnál egy építész látta meg néhány vázlatomat, s nagy elismeréssel biztató, hogy iratkozzam be valami pécsi rajzszakkörbe. Őszinte vagyok, ha azt mondom: azt sem tudtam, hogy eszik vagy isszák. Azt hiszem, ezt leolvasta az arcomról ez a kedves építész, és nagyon érthetően megmagyarázta mit, hogy lehet ott a szakértő tanároktól tanulni. Hát a tanulással már torkig voltam, mert ez ideig mindig csak tanítottak...

Soha nem fogom elfeledni, hogy a falunkba telepedett egy vándorcirkusz, hogy esténként előadást tartson, s mi gyerekek a tanyáról csapatosan mentünk megnézni a vasat görbítő erőművészt. Csak a faluban tudtuk meg, hogy szénáért, fáért, kukoricáért meg pénzért lehetett jegyet váltani. Hát nekünk ezek közül egyik sem volt. A cigánygyerekek sügtak-búgtak, hogyan lehetne, és honnét szerezni valamit, hogy a cirkuszba jegyet válthassunk. Anyám a szomszédasszonyt kérte meg, hogy az ő gyerekeivel egyetemben engem is térítsen haza. Feldúlt arccal jelent meg a szomszédasszony; a kezében egy durungféle volt. - Jóska, Pista, Ferkó! - szólított ki bennünket a gyerekek közül, és a durunggal fenyegetőzve hazaparancsolt bennünket. Anyám durván leszidott. Egész éjjel a cirkuszban voltam álmomban, s talán többet is láttam, mint ami a valóságban azon az estén történt, de reggel, hogy kikészülődtem a vackomból, csalódott voltam, amitől az egész napom nyomott lett, és sivárrá változott. Azon a napon már az iskolában hallottuk, hogy a csendőrök néhány gyereket a községhezán nászpángolnak, mert a helyi fűszeres boltból pénzt, cigarettát, miegymást raboltak. Ekkor olyan nagyok, tiszteletre méltónak láttam anyámat, meg a botos szomszédasszonyt, hogy az este még feldúlt arcuk hirdelen jóságossá változott a képzeletemben. A pásztorkodásom idején magam is meggyőződtem, hogy embernek-állatnak kell a szigor, a rend, mert a természetben is ez uralkodik. Talán a kunyhókban, a vándorlások idején nem kellett a rend? Annak az életformának is megvolt a rendje, s ezt tartott egyúvé bennünket.

A renchez tartozott, hogy egy napon anyám lágyan, de némi megalázottsággal a tudomra adta, hogy itt az ideje a nősülésnek. Talán nem is lepelt meg anyámnak az e finom figyelmeztetése, mert a bensőmben már ott érlelődött a gondolat.

Csakhamar találtam is egy hozzám hasonló korú lányt, aki örömet kötötte hozzám az életét. Született négy gyermekünk, de én soha nem tudtam az ő életformáját követni, ő meg nem tudta az enyé-

**FENYVESI
JÓZSEF
képei**

Teknővőjő

Idős cigány férfi

A cigányok vándorlása

Fenyvesi József, Magyarmecskén (Baranya megyében) élő, hetvenes évei felé közeledő naív festő. Közel húsz éve állítja ki egyéni, szuggesztív hangulatú képeit hazai és külföldi kiállításokon.

met. Ennél több már nem is kell ahhoz, hogy egy házasság felbomljon. Elváltunk. Talán nem is kellett volna megnősülnöm, ha korábban felismerem, ha megvilágosodik bennem, hogy én rabja vagyok a festészetnek, s ezt a rabságot csak úgy lehet elviselni, ha nem teszek rá még egy súlyt.

Csak annyira hiányzik egy asszony, hogy valamilyen rendet tartson, hogy néha valakivel beszédbe elegyedjek. Persze nem vagyok egy könnyű ember. Aki egy kicsit is belekóstol a művészetbe, az tudja, hogy bár valamennyi szabadság minden szakmában kell, ebben elengedhetetlen.

Mindenki csak biztatgatott, de még olyan is, aki egyetlen mecsetvonást sem látott. Ha nagyon őszinte akarok lenni, akkor azt mondom, hogy enyhe bánat ülte meg a bensőmet. Mit akarok én? Miért kell nekem, hogy a megszokott életemet most felbolygassák? Nem láttam én messzebb a kunyhó peremétől. Mindnyájunknak jó a szemünk, de mégsem látunk túl a kunyhón.

Röviden: a tanító egyik látogatását követő valamelyik napon megbeszéltük a feleségemmel, hogy megkeressük azt a boltot Pécsen, ahol festéket, ecsetet lehet vásárolni. Pénzünk nagyon kevés volt, mert egyrészt betegállományban voltam, másrészt másra tartogattuk azt a néhány száz forintot. A feleségem mégsem ellenezte, s így megvettünk néhány festéket és jobb fajta papírt, ami eléggé leapasztotta a családi kasszákat.

Csakhamar meghívtak a város vezetői azzal, hogy vigyek magammal néhány képet, melyek olajjal készültek. Nagy elismeréssel fogadták őket a megyei hatalmasok. Biztattak, dicsérték, mondogatták: - Csinálja Fenyvesi kartárs, elvtárs; mindenhogyan mondogatták. Jó volt ez a biztatás. Hazaérve a feleségem azzal fogadott, hogy most mi lesz velünk pénz nélkül, mert az eszközök már akkor is drágák voltak. Nyugtattam, ugyanakkor magam sem voltam nyugodt. A dicsérek sem nyugtattak meg, mert magam sem voltam tisztában azzal, hogy mire is van képességem.

Meghívást kaptam a Csontváry-múzeumba, hogy nézzem meg a művész képeit. Kértem a feleségemet, hogy szegényes ruhámat valamennyire simogassa ki, hogy az urak közt ne úgy fessek, akár egy ágrólszakadt. Csak néhány nappal korábban kaptam meg az értesítést, de ez a néhány nap éppen elég volt ahhoz, hogy testben-lélekben felkészüljek. Eiletemnek a legizgalmasabb napjai voltak. Félttem, de hogy mitől, csak később eszméltem rá... A génjeimben hozott kisebbségi érzés, az elmaradottság, meg a más életforma, attól. Álmatlan éjszakáim azzal teltek, hogy mitévő legyek, miért is rajzolgattam? Így kérdeztem önnön magamtól éjszánként.

Elérkezett az a nap, hogy beállítottam a múzeumba, de a szívem már akkor a torkomban volt. Nagyon kedvesen fogadtak, de azonnal észrevették, hogy testem minden porcikájában remegek. Bátorítottak, de én már a rosszulletet határára voltam. Attól félttem, hogy nem tudom magam úgy kifejezni, hogy megértsenek. Meg életem legelső útja volt, hogy az urak közt vagyok. A parasztembert sem szoktam még meg, hát mit hozott nekem a sors, hogy ekkorát kellett lépnem. Minden bajom volt: az ingem nyaka szűk lett, pedig ott-hon egy ujjam is mellé dughattam volna. Úgy lüktetett a vér az ereimben, hogy talán kalapom is mozgott a fejemen. A terembe kísérték, majd kértek, hogy tekintsem meg Csontváry munkáit. A kalapomat a kezemben szorongatva méltóságteljesen szemléltem a hatalmas alkotásokat. Úgy éreztem, hogy nem is ezen a világon vagyok. A terem úgy forgott velem, akár a ringliszil bűcsúkor a faluban. - Tessék csak a többieket is megtekinteni - invitált egy úr, aki mindvégig velem volt.

Csak a szemem értett ezekhez a képekhez. Ugyanúgy tetszettek, mint a természetben az ég csodálatos színei, melyeket gyerekkorom óta bámultam. Most ebben a teremben találtam meg a kedvenc színeimet, melyek az égboltról mindig olyan gyorsan eltűntek. Ez a művész megfogta, ide lehozta az én kedvenc színeimet. Öröm, bánat vegyült bennem, miután megtekintettem Csontváry munkáit.

Csakhamar Pestről jött hozzám egy látogató: képeimet tekintette meg. Miután kellő alaposággal végigmustrálta a munkáimat, azt ígérte, hogy rövidesen többedmagával meglátogat. Úgy is volt. Egy egész autóval jöttek hozzám a Megyei Művelődési Osztálytól, és csakhamar Magyarmecskén rendeztek kiállítást mun-

káimból. Ugyanekkor lehetővé tették, hogy a pécsi képzőművészeti szakkörbe járhassek. Nagyon sokat köszönhetek Lantos tanár úrnak, ki állandóan bátorított. A második kiállításom Szigetváron volt, és bár itt képeket nem adtam el, mégis kaptam vagy háromezer forintot. Akkortájt ez nagy pénznek számított. A vendégkönyv beírásai megerősítettek abban, hogy nem hiába dicsér ennyi ember. Volt, aki Csontváryhoz hasonlított, de nagyon sokan azt írták a vendégkönyvbe: miért végzek az útfenntartó vállalatnál kubikosmunkát, s miért nem a festészetet folytatom inkább.

Elkíváncsoztam Gilvafáról, mert egyre inkább elviselhetetlen körülmények alakultak ki a tanyán. A mindennapi perlekedések, a gyerekek zaja rossz hatással volt rám, s így üzőtté váltam. Menni, menni, de mindezt nem tehettem, mert szűkös anyagi körülményeim gúzsba kötöttek. A munkám egyre inkább csalóhatta, vonzotta az érdeklődőket, s maguk is csodálkoztak, hogy milyen mostoha körülmények között dolgozom. A bensőmben én is éreztem, hogy valamit tennem kellene, de a kiutat nem találtam, a hogyan.

A legnagyobb akadály a szegénység volt. Most már négy gyermekem eltartásáról kellett gondoskodnom, de ez idő tájt a családi harmónia is egyre gyengült.

Talán a művészkedésem ára volta a házasságunk felbomlása? Nem tudom, mert ezen most is nagyon sokat töprengök. Annyi biztos, hogy mindentől, ami zavarta bensőmet, a megfogalmazott, megszületett képeket igyekeztem menekíteni. Talán egy lakatlan szigetre, talán egy erdő renetegben kellene magamban élni? Amíg az ember meg nem érik valamire, addig nincs előrelepés. Valami igénynek kellett párosulni a menekvéssel.

Csakhamar megszületett az a döntésem, hogy kilépek a tanyáról. A szomszéd faluban, Magyarmecskén nézegettem egy eladó házacska, mely minden szempontból megfelelt az akkori igényeimnek. Álmaimban sem gondoltam még ez idő tájt műteremre, mert azt sem tudtam, mi fán terem, csak egy nyugodt, csendes házra volt igényem, mert a kunyhót már kinőttem. Ha az Isten nem áld meg ezzel a festői... hát mit mondjak, tehetséggel, talán most is ott fetrengnek a tanya pókhálós homályában. Nagyon sokan ott hagyták a tanyát, hogy én kitortem onnét, de azok, akik ott maradtak, most is sínylődnek, akár a sárba ragadt madár. Talán ez is az Isten vagy a sors valami csodája, hogy hol megindulnak a népek a jó, az emberi felé, majd megállnak, és csak úgy vánszorognak az élet tarlóján. Én nem vagyok ehhez a tudományhoz elég okos, de vannak emberek, akik megmagyarázzák, de csak magyarázzák, mert igazából ők sem fejtették meg.

- Még nagyon sok megfejtetlen dolog van a földön - mondom Jóska fejtegetéseire, aki gyújtást hasogat egy kézbe való baltával a konyha kővén. Néha a balta ügyetlenül meg-megcsúszik, szikrát villant a jó acélpenge. Homály van már, esteledik, s a mély csendet a szomszéd kutyája töri meg csaholásaival.

- Nem kellene meggyújtani a lámpát? - kérdelem tapintattal.

- Nem jó az égő - válaszolja Jóska, majd kissé dühödten a sparherdjait csapkodja.

Egy darab tölgyfa padlót emelek ki a sparherd alól, és nevetve mondom: - Ezen hasogasd a gyújtást, mert kicsorbul a fejszéd éle.

- Látod, hogy te milyen okos vagy - mondja dicsérően. - Megértem hatvanégy évet, de most sem jutottam el odáig, hogy valamit is értek ezekhez a szerszámokhoz. Anyám azt mondta, hogy apám csak a kanálkészítésig jutott el, ennél többre nem tudta vinni. Nem örököltém az ősi mesterségből, mert ahogy anyám mesélte, az ősei nagy teknőket, melencéket csináltak. Soha nem tudtam meg, hogy anyám-apám mikor, hol született, mert anyám elmondása szerint állandóan úton voltak. Ok maguk is menni-menni akartak, de ha mégis megpihenni vágytak, akkor a magyarok törvénye üzte őket tovább. Kit, vagy mit bántottunk mi? Örültünk annak, hogy meghagyták életünket, hogy annak idején sem a németeknek, sem a magyaroknak nem volt idejük, hogy elpusztítsanak bennünket. Nem haragszom én a magyarokra, de a németekre sem, mert a nép soha nem bűnös, ahogy a cigányok sem azok. Minden népben van jó, de rossz is, most ezt a rosszat kellene valahogy eloszlatni. Vagy mit tudom én...! Te jobban tudod.

- Jóska! Te éppen ezen dolgozol, éppen ezt próbálsz orvosolni. A művészetteddel felébreszted az emberekben a szép iránti érzést, s ezek az érzések pallérozzák, finomítják az emberek lelkét.

- Hát ezen én is gondolkodtam már... - Talán igazad van.